

УДК 339.13: 338.432"71"

О. В. Годоров,
кафедра біржової діяльності, Національний аграрний університет

НАПРЯМКИ АКТИВІЗАЦІЇ РИНКОВИХ ТА ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ У ГАЛУЗІ АПК НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

*"Сталий розвиток — це керований розвиток.
Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології..."
Вікіпедія — вільна енциклопедія*

У роботі проведені дослідження, пов'язані з необхідністю відпрацювання напрямків активізації ринкових та виробничих процесів в галузі АПК, з метою подолання системної кризи в економіці сільськогосподарського виробництва, та збереження родючості сільськогосподарських угідь на засадах сталого розвитку.

ВСТУП

Активізація ринкових та виробничих процесів з метою подолання системної кризи в економіці АПК, соціальній сфері села, та з метою якнайскорішого досягнення нашим суспільством повної продовольчої незалежності та безпеки можливі тільки з позиції системного підходу та з позиції позитивного вирішення комплексу питань як в окремо взятих економічних процесах, так і в цілому по економіці усєї галузі.

Тому в Україні все більше і більше схиляються до того, що перехід до сталого розвитку в недалекому майбутньому стане основою національної стратегії Агрпромилового комплексу України. І що саме це забезпечить одночасно стабільність та прогрес в економіці сільського виробництва, а також забезпечить достатній рівень заможності жителів села та працівників, задіяних в сфері сільгоспвиробництва.

Підхід з позиції сталого розвитку має забезпечити сумісне гармонійне та збалансоване, і безконфліктне функціонування державних і приватних інтересів та їх подальший розвиток у всьому спектрі аграрних ринкових відносин на сільгоспвиробництві. Оскільки це дозволить, з одної сторони, в рівній мірі враховувати особисті інтереси приватного бізнесу та інтереси держави, а з іншої сторони — в процесі інтенсивного економічного розвитку АПК сталий розвиток має одночасно і позитивно вирішити комплекс питань, а саме:

— достатній рівень прибутковості сільгоспвиробництва;

— високий рівень якості та екологічної чистоти як сільськогосподарської сировини, так і продуктів її переробки;

— збереження довкілля, в тому числі збереження родючості сільськогосподарських угідь;

— встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб та збереженням інтересів майбутніх поколінь;

— досягнення та збереження на відповідному рівні продовольчої та екологічної безпеки нашого суспільства.

Отже, впровадження елементів сталого розвитку в економіку АПК з урахуванням тенденцій світового розвитку — це найкоротший шлях до перетворення сільгоспвиробництва в прогресивний сектор економіки України.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

В першій частині даної роботи проводиться дослідження та короткий комплексний аналіз існуючих механізмів державного регулювання динамікою розвитку ціноутворення на аграрному ринку та механізмів підтримки сільгоспвиробника, а також ступінь їх впливу на ринкові та виробничі процеси в галузі АПК на сучасному етапі.

В другій частині даної роботи проводиться дослідження та комплексний аналіз можливих напрямків, які із урахуванням сьогоденного стану науково-технічного розвитку виробничих сил та можливостей матеріально-ресурсної бази державного бюджету, спроможні забезпечити інтенсивний економічний прогрес в секторі аграрних ринкових відносин та виробни-

чих процесів. А також ставиться завдання здійснити зв'язок ринкових та виробничих процесів з державною підтримкою сільгоспвиробництва в одне суцільне середовище, що саме і дасть можливість запровадити системний підхід для позитивного розв'язання існуючих проблем як по окремих елементах даного середовища, так і в цілому по ньому.

Кінцевим результатом даної роботи є відпрацювання теорії практичного впровадження дієвих механізмів активізації ринкових та виробничих процесів в галузі АПК на шляху подолання системної кризи в економіці сільськогосподарського виробництва на засадах сталого розвитку.

ВИКЛАДЕННЯ МАТЕРІАЛУ

I. Частина перша. Короткий аналіз існуючих механізмів державного та недержавного регулювання ринкових та виробничих процесів в галузі АПК.

1. Вступ до частини першої.
2. Ринок підтримки сільгоспвиробника як дотаційна програма.
3. Державний сектор аграрного ринку України по кредитуванню сільгоспвиробника та закупівель до державного продовольчого резерву.
4. Позабіржовий приватний сектор аграрного ринку України.
5. Висновок до частини першої.

II. Частина друга. Напрямок розвитку біржової торгівлі спотовими та строковими контрактами в державному секторі підтримки сільгоспвиробництва в галузі рослинництва на засадах сталості.

1. Вступ до частини другої.
2. Трансформування дотаційної програми державної підтримки сільгоспвиробництва та програми заставних закупівель в ринок торгівлі біржовими строковими контрактами.
3. Методологія формування суцільного ринкового середовища торгівлі біржовими спотовими контрактами на оптовому сировинному аграрному ринку України.
4. Висновок до частини другої.

III. Частина третя. Практика впровадження дієвих механізмів активізації ринкових та сільгоспвиробничих процесів в галузі АПК на засадах сталості.

1. Вступ до частини третьої.
2. Практика впровадження ринкових механізмів торгівлі строковими контрактами, з

метою забезпечення інтенсивного економічного прогресу в секторі аграрних ринкових відносин та в сільгоспвиробництві на засадах сталості.

3. Практика впровадження ринкових механізмів торгівлі спотовими контрактами з метою забезпечення участі держави в процесах ціноутворення на аграрному ринку наявного товару України.

4. Висновок до частини третьої.

IV. Загальний висновок.

I. Частина перша. Короткий аналіз існуючих механізмів державного та недержавного регулювання ринкових та виробничих процесів в галузі АПК.

Якщо проаналізувати ринкові відносини, які на сьогодні існують в рослинництві АПК України, то можна стверджувати що в даній галузі окремо функціонують два внутрішніх ринки наявного товару, з одного боку, внутрішній приватний позабіржовий ринок, з іншого — суто державний внутрішній ринок і які представляють собою два різних ринкових середовища, ніяким чином не пов'язаних одне з одним, які об'єднує тільки те, що вони сполучені за часом, на обох ринках проводиться штучне (не ринкове) ціноутворення. На одному держава запроваджує штучне адміністративне ціноутворення на основі упередженого моніторингу цін на практично неіснуючому внутрішньому спотовому біржовому ринку, на другому позабіржовому ринку трейдер, з урахуванням відсутності державного регулювання на ньому, запроваджує своє, теж штучне ціноутворення, направлене на одержання максимально можливих надприбутків.

Державний ринок в свою чергу ділиться ще на декілька окремих та не залежних один від одного ринків:

1. Ринок підтримки сільгоспвиробника як дотаційна програма.
2. Ринок підтримки сільгоспвиробника як програма закупівель до державного продовольчого резерву із застосуванням механізму державної аграрної інтервенції та фіксації контрактів на Аграрній біржі.
3. Ринок закупівель до Державного матеріального резерву з фіксацією контрактів на Аграрній біржі.
4. Закупівлі ДАК "Хліб України".

Всі ці ринки, приватний позабіржовий і кожен окремо державний існують відокремлено один від одного як незалежні сектори економіки, на кожному запроваджують своє ціноутворення, свої правила торгівлі, свої умови ви-

конання договору, свої умови розрахунків та умови поставки. Якщо на державних ринках ще можна якимось чином прослідити офіційну динаміку ціноутворення по постановам, наказам та директивам, то позабіржовий ринок офіційному моніторингу не піддається. Отже, говорити про те, що Уряд може застосувати ринкові механізми впливу на ціноутворення та на інші ринкові процеси, нема ніяких підстав. Тому що, як було уже відмічено, навіть ті процеси, які відбуваються на суто державному ринку в агропромисловому комплексі дуже часто не пов'язані між собою.

Щоб зробити короткий неупереджений аналіз економічної ефективності існуючих нині державних ринків сільськогосподарської продукції в Україні, необхідно підійти з позиції наскільки ці ринки відповідають інтересам сільгоспвиробництва та держави, який вони мають вплив на приватний сектор аграрного ринку України, на скільки ефективно використовуються бюджетні кошти в сфері підтримки сільгоспвиробництва, та наскільки ці ринки пов'язані в досягненні спільної мети, а саме забезпеченню стабільності в економіці АПК та продовольчої безпеки України.

А також є необхідність проаналізувати, наскільки доцільно створювати декілька паралельних державних аграрних ринків, і наскільки доцільно відокремлювати від них дотаційну програму підтримки сільгоспвиробництва в галузі рослинництва.

1. Ринок підтримки сільгоспвиробника як дотаційна програма.

Підтримка сільгоспвиробника в галузі рослинництва, як дотаційна програма на сьогоднішній день в Україні проводиться за наступними основними напрямками. А саме:

- дотація на один га посівів збіжжя;
- механізм здешевлення короткострокових та довгострокових кредитів;
- несплата виробником ПДВ до бюджету;
- відшкодування по страховим субсидіям;
- відшкодування витрат на добрива та захист рослинництва.

Згідно з існуючим до 2009 р. механізмом впровадження даної програми виробнику для одержання дотації достатньо виростити сходи на своєму полі, а далі він уже не несе ніяких подальших зобов'язань перед державою та суспільством за те, який врожай він виростив та куди його подів.

В 2007—2008 р. в порівнянні з 2006 р. Уряд збільшив бюджетне фінансування на підтримку сільгоспвиробника в галузі рослинництва майже вдвічі, але від цього темпи економічно-

го зростання сільгоспвиробництва при застоюванні все того ж нині діючого механізму підтримки залишається на тому ж рівні, тому що дана підтримка стимулює тільки підвищення прибутку самого виробника шляхом зменшення його особистих витрат на один га площі закладеного під виробництво збіжжя, а такий підхід стимулює тільки збільшення кількісної величини посівної площі. І навіть побічно не торкається зниження собівартості на одиницю самої сільгосппродукції, тому що за такого механізму підтримки виробник, по суті, одержує до ціни реалізації однієї тонни ще додаток з бюджету, і як парадокс — чим гірше спрацював, тим більше добавка з бюджету на одиницю виробленої продукції.

Якщо розглянути, який є економічний сенс в тому, що держава згідно з дотацією в 2007 році покрила з державного бюджету виробнику затрати на один га посівів озимої пшениці в сумі 100 грн. (Постанова КМУ від 21.02.07 р. № 259), то можна дійти висновку. А саме, виходячи з того, що таку дотацію видали всім, хто одержав сходи пшениці, але без урахування, що один виробник виростив 25 ц/га, і тоді йому датували 40 грн. на тонну, а інший виростив 50 ц/га на тій же площі, та йому датували всього на всього тільки 20 грн. на тій же тонні. То звідси виходить, що той, хто одержав збіжжя в 2 рази менше за рахунок якихось технологічних недорацювань, порушення сівозміни або матеріальних недовкладок, одержує підтримку держави в 2 рази більше на одну тонну, чим той, хто рахується із сівозміною, додержується технологій та вирощує на тій же площі в два рази більше того ж збіжжя.

Більш того, при такому підході, той, хто виростив продовольчу пшеницю одержить на тонні відшкодувань в кращому разі стільки, скільки і той, хто виростив фураж, а в деяких випадках і менше. Тому що, як правило, де продовольча пшениця, там і більший урожай.

Важливим є факт, що одержавши державне датування на один га, виробник може не показувати фактичний вал чи фактичну якість збіжжя, вирощеного на цьому га, і цим занижити свої прибутки, а заодно й податки від торгівлі чи навіть продати його на позабіржовому ринку наявного товару, без видачі облікових документів, всупереч вимогам податкового законодавства. І тоді можна стверджувати, що Уряд в такому разі фінансує тіньове виробництво та тіньовий ринок.

Якщо розглянути економічну доцільність механізму відносно пільг по несплаті виробником ПДВ до бюджету, то можна стверджувати

наступне.

Держава датує сільського виробника шляхом надання йому пільг по скасуванню оплати ПДВ у державний бюджет від реалізації виробленої ним продукції. Безперечно, на сьогодні в цьому є життєва потреба, оскільки при існуючому штучному ціноутворенні на тіньовому аграрному ринку, якщо від валової ціни реалізації зерна зняти ПДВ, то виробникові залишиться, в кращому випадку, собівартість витрат по його виробництву. І все це тому, що держава віддала приватному трейдеру право в регулюванні ціноутворення на українському аграрному ринку. Далі, з того ж державного бюджету воно компенсує трейдеру-експортеру 20% ПДВ при експортних операціях. І в такому випадку, трейдер-експортер одержує на українському зерновому ринку товар практично за ціною собівартості витрат на його виробництво, при цьому не обтяживши себе виробництвом.

Навіть при поверховому аналізі видно, що в даному випадку держава на кожній тонні виробленої продукції втрачає 40 % від валової ціни реалізації як додаток до її собівартості. З іншої сторони, у виробника в даному випадку немає економічного сенсу бути самому експортером, і як наслідок аграрний ринок України втрачає один із впливових конкурентних факторів ціноутворення при формуванні експортного ресурсу. Це в свою чергу створює сприятливі умови для трейдерів-експортерів (резидентів України), навіть без домовленості, по застосуванню механізму вичікування (викручування) як основного важеля штучного регулювання ціноутворення на тіньовому аграрному ринку, особливо в першій чверті маркетингового року.

Що стосується механізмів відшкодування відсотків за користування кредитами комерційних банків, страхових субсидії, відшкодування витрат на добрива та захист рослинництва, в тому вигляді, в якому вони існують в сьогоднішні, це також не відповідає в повній мірі вимогам ефективного економічного розвитку агропромислового комплексу України на засадах сталості.

2. Державний сектор аграрного ринку України по кредитуванню сільгоспвиробника та закупівель до державного продовольчого резерву.

Діяльність Уряду на аграрному ринку можна поділити на два напрямки: це зусилля, направленні на забезпечення потреб державного матеріального резерву в продовольстві, і підтримка сільгоспвиробника та захист його інтересів.

В даному випадку достатньо розглянути ринок підтримки сільгоспвиробника, а саме програму заставних закупівель та програму закупівель до державного продовольчого резерву, із запровадженням механізму аграрної інтервенції, які мають забезпечити Уряду участь в регулюванні цінової політики на внутрішньому аграрному ринку України, з метою захисту інтересів власного виробника.

Аналізуючи механізм заставної закупівлі, можна зробити висновки.

Після появи товару у виробника Держава починає його інвестувати, використовуючи механізм заставної закупівлі зерна. Економічна суть даного механізму в тому, що виробникові дають кредит із бюджетного ресурсу, а в заставу забирають уже готове до продажу зерно, накопичене на сертифікованому складі. Залоговий ресурс зерна обраховують по мінімальним закупівельним цінам, сформованим КМУ ще в лютому місяці. Сума кредиту не перевищує 80% загальної вартості залогу. Економічний сенс в тому, що виробник повинний сидіти і чекати зростання цін. І ні для кого немає секрету, що той, хто повинен дати цю підвищену ціну, ніхто інший, як трейдер-експортер чи перекупник. З однієї сторони, неважко здогадатися, кому легше чекати і хто від цього більше втрачає, виробник у сезон осінніх польових робіт, одержавши тільки частину запланованих коштів, чи трейдер, у якого "за спиною" ніякого виробництва немає. З іншої сторони, перекупник працює на різниці цін між виробником і експортером, а трейдер-експортер — на різниці цін між українським ринком і світовим, а якщо такої різниці не виявиться, трейдер теж працює в режимі вичікування (викручування). І згодом державі та виробнику залишається не що інше, як з'ясування стосунків між собою.

А ще постає питання, де ті чинники чи важелі, які повинні примусити трейдера дати цю вищу ціну пізніше, якщо він не дав її спочатку? З іншої сторони, якщо важелі є, то чому потрібно ждати, а не застосовувати їх на початку маркетингового року, що дасть можливість виробнику своєчасно продати свій товар за реальною ринковою ціною та одержати кошти за нього в повному обсязі.

Є ще одна сторона медалі. Виробник повинен викупити заставне зерно перед тим, як його перепродати трейдеру. А де взяти гроші для викупу, якщо кредит потратив, а зерно в заставі? В більшості випадків результат заставного кредитування один — держава забирає у виробника зерно по мінімальним закупівельним цінам, включивши туди всі збитки по збережен-

ню та обслуговуванню, які накопичилися протягом маркетингового року. Зваживши всі "за" та "проти", виробник частіше всього іде на тіньовий ринок та віддає зерно там, бо вважає, що це йому вигідніше.

Створення Аграрного фонду та запровадження механізму аграрних інтервенцій, безперечно, є раціональним кроком до створення цивілізованих ринкових відносин в аграрній сфері України, а також до забезпечення участі держави в регулюванні ціноутворення на аграрному ринку.

Фундаментальною основою будь-якої інтервенції є втручання в процеси, що відбуваються в суспільстві, природі або економіці, з метою їх якісної зміни, із застосуванням відповідних механізмів і ресурсів. Відповідно до Закону України "Про державну підтримку сільського господарства України" (1877—15) аграрна інтервенція по своїй суті є економічною та призначена для втручання держави виключно в процеси ціноутворення на аграрному ринку. Ресурсом аграрної інтервенції є фінанси і товар, механізмом — біржові торги.

Отже, на законодавчому рівні все впроваджено згідно з науково-практичними рекомендаціями. Але коли порівняти практику впровадження державної аграрної інтервенції з фундаментальними основами та з тими ж науково-практичними рекомендаціями, виходить зовсім інше.

Держава починає закупівлю до державного продовольчого резерву з оголошення об'єктів закупівлі та фіксованої ціни на них, з конкретними умовами виконання договору, без права корегування цих умов іншою стороною, а також з конкретним об'ємом закупівель. При цьому дану закупівлю вона проводить на біржових торгах Аграрної біржі, створеної Законом України "Про державну підтримку сільського господарства" (1877—15). Оскільки даних торгах не беруть участь інші покупці, крім Аграрного фонду, то можна стверджувати, що це торги з одним покупцем, і в такому разі не може йти мови про процеси, пов'язані з конкурентним торгом. З іншої сторони, оголошується фіксована ціна на конкретну дату, а значить, і на торги, які проводяться в цей календарний день, також можна стверджувати що ціна для цих торгів вже заздалегідь утворена. То тоді, виходячи з того, що інших цін, крім фіксованої ціни Аграрного фонду на цих торгах немає, і в такому разі не існують процеси, які б можна було віднести до процесів ринкового ціноутворення на конкурентних засадах.

В даному випадку держава із застосуванням

аграрної інтервенції вилучає з ринку обмежений об'єм зерна, а потім залишає ринок, без будь-якого державного регулювання.

В такому разі можна стверджувати, що участь держави в аграрному ринку України при застосуванні такого механізму впровадження аграрної інтервенції нічим не відрізняється від участі в ньому провідних приватних трейдерів, державного матеріального резерву та ДАК "Хліб України", які вже давно створили свої особисті сектори закупівель на аграрному ринку. При наявності в кожному із цих уособлених секторів тільки одного покупця з відомою утвореною фіксованою ціною на кожен календарний день та з конкретними умовами на закупівлю конкретного зернового товару. Виходячи з даної аналогії, ми можемо прирівняти дії провідних трейдерів до державної аграрної інтервенції, а державу в свою чергу поставити в ранг ще одного додаткового трейдера на загальних засадах. Виробник для себе теж зробив такий висновок і тому відкидає свою будь-яку участь у будь-яких ринкових процесах, йде напряму до того трейдера, де, на його погляд, йому вигідніше.

Якщо прослідкувати механізм утворення фіксованої ціни при закупівлях до державного продовольчого резерву, то можна стверджувати наступне.

Фіксована ціна (ціна фіксіну) утворюється за результатом трьох крайніх біржових сесій на акредитованих товарних біржах. То в такому разі з'являється висновок, що саме на біржових торгах акредитованих бірж відбуваються конкурентний торг, і що саме там присутні процеси ринкового ціноутворення на ринкових засадах.

Якщо врахувати фундаментальні основи аграрної інтервенції, то по своїй економічній сутності вона призначена для втручання в процеси ціноутворення на аграрному ринку, і в такому разі дану інтервенцію доцільно впроваджувати саме на біржових торгах акредитованих товарних бірж, де в наявності існують ринкові процеси ціноутворення на основі конкурентного торгу.

З іншої сторони, якщо на торгах Аграрної біржі при Аграрному фонді не відтворюються ніякі ринкові процеси, а її функція зводиться до обробки статистичних даних на основі звітів акредитованих бірж та складання упереджених біржових контрактів, то постає питання про доцільність її існування. Або принаймні постає необхідність переглянути її функції та поставити їм такі завдання, щоб вона виконувала свою, тільки їй призначену місію на аграрному

ринку України, а не просто дублювала діяльність акредитованих бірж, спотворюючи біржовий ринок.

Отже, висновок один — державна аграрна інтервенція при впровадженні її із застосуванням уособленого ринку та спотвореного механізму біржових торгів не виконує свою місію за призначенням.

Відносно державних форвардних закупівель. Відповідно до вимог Постанови КМУ від 16 травня 2007 р. № 736 форвардні закупівлі передбачають придбання Аграрним фондом зерна у сільськогосподарських товаровиробників шляхом укладення контракту на Аграрній біржі.

На умовах фіксованої ціни, на рівні мінімальних закупівельних цін, встановлених на відповідний маркетинговий період, та авансового платежу у розмірі 50 відсотків його повної вартості, на момент укладення форвардного біржового контракту. Постачання зерна здійснюється до 1 жовтня, а остаточні розрахунки проводяться до 1 грудня поточного року.

Згідно з тією ж Постановою Аграрний фонд повинен оприлюднити через засоби масової інформації повідомлення про визначений обсяг таких закупівель та розмір мінімальної партії зерна.

Товаровиробник, який виявив бажання продати зерно на умовах форвардних закупівель, повинен подати заявку за визначеною формою саме до Аграрного фонду, а не на біржу.

Якщо пов'язати дану програму з біржовими процесами, так як форвардні закупівлі проводяться із застосуванням біржових торгів, то можна дійти висновку.

По-перше, покупець форвардного контракту на ринку єдиний і визначений, наявність інших покупців не передбачена. По-друге, ціна форвардного контракту визначена, та її зміни теж ні в якому разі не передбачені. По-третє, коло потенційних продавців визначається конкретним покупцем, а не ринковими вимогами. Отже, дана програма форвардних закупівель теоретично та практично відчужена від будь-якого ринку та є автономною.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що в такому виді форвардні закупівлі зводиться до методів адміністративного управління, тому що умови, процедури та процеси, за допомогою яких рекомендується впровадження форвардної торгівлі, не мають нічого спільного з ринковими процесами. І тому при застосуванні форвардної закупівлі в такому виді, немає сенсу застосовувати ринкові механізми, тим більше такі, як біржові торги.

3. Позабіржовий приватний сектор Аграрного ринку України.

На перший погляд, позабіржовий сектор аграрного ринку може здатись хаотичним, але це тільки з позиції поверхового аналізу. Якщо провести детальний аналіз, то можна стверджувати, що даний сектор на сьогодні вже остаточно сформував свою фундаментальну основу та має ешелоновану інфраструктуру, відповідні правила гри, установлені принципи ведення конкуренції та відпрацьовану методологію утворення ціни.

Основними суб'єктами інфраструктури позабіржового ринку є:

- провідний трейдер експортер. Крупнооптовий спекулянт на світовому ринку зерна, включно ринок зерна України;

- трейдер-експортер. Мілкооптовий спекулянт зовнішньому ринку зерна України, та крупнооптовий на внутрішньому ринку зерна;

- крупнооптовий перекупник (офіційний спекулянт на внутрішньому ринку зерна);

- мілкооптовий перекупник (тіньовий спекулянт на внутрішньому ринку зерна);

- виробник.

1. Провідний трейдер-експортер. Суб'єкт світового ринку зерна та зовнішнього і внутрішнього ринку зерна України свою діяльність проводить офіційно, формує експортні ресурси зерна на умовах СРТ — порт (ІНКОТЕРМС — 2000) як основний базис та на умовах EXW — франко — сертифікований елеватор.

Для більш динамічного та конкурентоспроможного накопичення експортного об'єму проводить закупівлю двома видами родинних фірм:

- родинна фірма — нерезидент України.

Суб'єкт світового ринку зерна, яка проводить закупівлю, як правило, на базисі поставки СРТ — порт, де проводиться накопичення та відвантаження зерна на експорт. Розрахунки проводить в іноземній валюті (зовнішньоекономічні контракти). Його основними поставщиками являються трейдери-експортери та родинна (родинні) фірма — резидент України;

2. Родинна фірма-резидент (резиденти) України. Суб'єкт зовнішнього та внутрішнього ринку зерна. Володіє сертифікованими елеваторами на території України та проводить закупівлю на внутрішньому ринку зерна на умовах СРТ-порт, EXW-франко-склад (сертифікований елеватор). Його основними поставщиками являються крупні та мілко оптові перекупники, а також виробник. Доля прямих контрактів з виробником від загального об'єму закупівель, складає не більше 10—15 відсотків. Розрахунки проводить з резидентами у грив-

нях. З подальшим продажем на зовнішньому ринку тільки родинній фірмі-нерезиденту України, на умовах СРТ-порт, інколи ФОБ.

3. Трейдер-експортер — це суб'єкт внутрішнього і зовнішнього ринку зерна України, який формує експортні ресурси зерна на умовах СРТ-порт, EXW-франко-склад, (сертифікований елеватор). Його основними поставщиками являються мілкооптові перекупники, а також виробник. Доля прямих контрактів з виробником від загального об'єму закупівель, складає не більше 25—30 відсотків. Продаж зерна проводить на зовнішньому ринку зерна на умовах СРТ-порт провідним трейдерам-експортерам, або на ФОБ окремим покупцям, нерезидентам України, які не мають своїх родинних фірм — резидентів України.

4. Крупнооптовий перекупник (офіційний спекулянт) — це резидент України, який займається формуванням, як правило не більше 3000 т партій зерна на умовах EXW-франко-склад (сертифікований елеватор) з метою перепродажу на внутрішньому ринку. В більшості із них це приватні зерносклади, які обслуговують відповідні територіальні одиниці. Його основними постачальниками являються виробник та мілкооптовий перекупник. Доля прямих контрактів з виробником від загального об'єму закупівель складає не більше 40 відсотків.

5. Мілкооптовий перекупники (тіньовий спекулянт) — це, як правило, посередник, який скуповує автомобільні партії зерна на умовах франко-склад виробника за готівку та перепродає крупнооптовим перекупникам на умовах сертифікованих елеваторів, та трейдерам-експортерам на умовах СРТ.

Структура позабіржового ринкового середовища складається із уособлених секторів, створених кожним суб'єктом ринку, для забезпечення своїх особистих інтересів. Кожен сектор є автономним, і в нього не допускаються конкуренти, тобто однойменні сектори ні в якому разі не пересікаються і не взаємодіють.

Отже, в кожному уособленому секторі є тільки один покупець. І тому можна стверджувати, що на позабіржовому ринку, ні в якому виді не існує конкурентного торгу. Оскільки конкурентний торг — це торг, як мінімум, між двома покупцями за конкретний об'єм, на конкретних умовах. Торг безпосередньо між продавцем та покупцем є основою роздрібного споживчого ринку і складається з елементів домовленості, а не з елементів конкуренції.

Далі можна стверджувати, що виробник не має свого уособленого сектора на цьому ринку.

Якщо він іде із своєю пропозицією до продавця (володаря сектору), то там йому пропонують свої правила гри, і якщо виробника ці правила не задовольняють, то йому залишається тільки шукати компроміс шляхом домовлення, але не виходячи за рамки установлених правил та умов. У виробника остається ще одне право — відмовитись, та йти в інший сектор. Але інший сектор теж не його і умови там теж створені не під його інтерес.

Якщо до виробника (на його територію) приходять покупець, то це не значить, що він має свій сектор. Тому що покупець приходять уже з правилами та умовами гри сектору який він представляє або сектору, в який він понесе товар, якщо його купить. То в такому разі виробнику знов остається тільки шукати компроміс шляхом до мовлення, але не виходячи за рамки установлених правил та умов якогось вже існуючого поза його інтересами сектору. І тоді знов у виробника залишається теж одне право — відмовитись та ждати іншого покупця. Але інший покупець теж приставляє чийсь сектор, де умови теж створені не під інтерес виробника.

Також в даному випадку теж саме можна сказати про суб'єкта ринку, який володіє ресурсом зерна як товар, призначеним для продажу на внутрішньому ринку.

Отже, з вище, викладеного можна зробити висновок, що на позабіржовому ринку діє тільки один вид конкуренції — це конкурентоспроможність. Але даний вид конкуренції не відтворюється безпосередньо ринковими процесами, а формується поза ринком, на основі критеріїв, які не мають безпосереднє відношення до ринку. Якщо ми маємо на увазі конкурентоспроможність покупця, то це коефіцієнт відношення його фінансової ресурсної бази до фінансової ресурсної бази інших покупців та наявність більш конкурентних замовлень на поставку, відносно тих же покупців.

Коли ми беремо конкурентоспроможність продавця, то це комплекс умов, які дозволять йому відкласти реалізацію та чекати кращих умов продажу.

Повертаючись до вищевикладених розділів, можна стверджувати, що державна політика в секторі ринкових відносин АПК направлена в основному тільки на укріплення конкурентної спроможності, і то тільки частини виробників. І саме меншої, і саме більш захищеної частини, тому що фінансового ресурсу підтримати всіх виробників, Уряд, на жаль, не має, і в майбутньому мати не буде. А умови на яких держава

надає цю підтримку, під силу далеко не всім. Як правило, мале виробництво (фермери) практично за межами цієї підтримки, а доля середнього виробництва складає не більше 15—20% від загальної кількості тих, хто дотягнувся до державної підтримки.

Далі можна стверджувати, що методологія ціноутворення на позабіржовому ринку теж не пов'язана з ринковими процесами.

Перша причина є та, що внутрішній ринок зерна в Україні пов'язаний з ціноутворенням на світовому ринку в односторонньому напрямку, а саме з падінням ціни на ньому. Це значить, що внутрішній ринок миттєво реагує на тенденцію спаду попиту на світовому ринку. При цьому зовнішній ринок може ще деякий час працювати на рівні старої ціни. Це пов'язано з тим що провідні трейдери — експортери, які працюють на внутрішньому ринку зерна в Україні, відслідковують розвиток динаміки попиту на світовому ринку і заздалегідь перестраховують себе зниженням ціни (не попиту) на внутрішньому ринку зерна в Україні. Тим самим страхують себе від можливих цінних коливань світового ринку зерна. Їх доля в експорту зерна в Україні складає не менше 2/3 від загального об'єму. При тому інші трейдери-експортери відслідковують цінову політику провідних трейдерів-експортерів та дотримуються її основ як індикатора. Тому в руках провідних трейдерів знаходиться всі чинники впливу на функціонування аграрного ринку України.

Отже, виходячи з того, що падіння ціни на світовому ринку — це прямі ризики трейдерів всіх рівнів, то за роки незалежності ними відпрацьовано і впроваджено механізми страхування цих ризиків на внутрішньому ринку зерна України. А з іншої сторони, наявність позитивного дисконту між різницею світової ціни та ціни внутрішнього ринку — це їх прибуток. І чим більше різниця, тим більше прибуток. І тому, крім механізмів страхування ризиків, ними відпрацьовано і впроваджено механізми блокування аграрного ринку України щодо росту світових цін на зерно.

Це значить, що наш аграрний ринок реагує на ріст цін на світовому ринку тільки тоді, коли провідні трейдери приймають таке рішення, і тільки на той мінімум росту, якого буде достатньо для вирішення їх проблем.

Це фундаментальна основа приватного бізнесу — втілювати і захищати тільки свої інтереси та прибутки.

Отже, провідний трейдер відпрацьовує свої мінімальні закупівельні ціни за межами ринку

та виходить з ними на реальний ринок. Застосовуючи метод вичікування "викручування", він відпрацьовує максимально можливу мінімальну ціну для свого сектора. Далі на основі його цін відпрацьовують свої мінімальні можливі ціни перекупники, оскільки ставши власником зерна, вони принесуть його в сектор трейдера. Тому ціна перекупника менша за ціну трейдера на дисконт його запланованого прибутку, інакше працювати йому немає сенсу. А виробник одержує ціну того сектора, до якого він здатний дотягнутись. І, як показує статистика, частіше за все, це сектор мілкооптового перекупника.

4. Висновок до частини першої.

Існуючий нині Аграрний ринок України не є суцільним середовищем, а представляє собою роздроблені торговельні сектори, в яких захищаються окремі приватні інтереси трейдера, який даний сектор курирує, або інтереси держави, якщо цей сектор створено відповідним державним агентом (трейдером). Виходячи з того, що в даних секторах в момент торгу присутні тільки один покупець та один продавець, то в даному випадку немає підстав для конкурентного торгу. З іншої сторони, в цих секторах діють фіксовані ціни на конкретний календарний день, утворені покупцем за межами ринкових процесів. І тому можна стверджувати, що оптовий сировинний Аграрний ринок України функціонує в сьогоднішні за фундаментальними основами роздрібного споживчого ринку.

Також можна стверджувати, оскільки практичне впровадження урядових програмах відповідно до Законом України "Про державну підтримку сільського господарства" (1877—15) відбувається на уособленому ринку, який не пов'язаний з приватним сектором ринку зерна і на якому теж не відбувається конкурентного торгу, і як наслідок на ньому не відтворюються процеси ринкового ціноутворення, то дані урядові програми не створюють умови для ефективного впливу Уряду на ринкові процеси ціноутворення на Аграрного ринку України. А також не сприяють розвитку спотової біржової торгівлі, а тим більше — розвитку біржової ф'ючерсної торгівлі.

В такому разі, на противагу всім зусиллям Уряду створити цивілізовані ринкові відносини, позабіржовий (тіньовий) ринок процвітає і буде процвітати, тому що такий механізм впровадження державної аграрної фінансової інтервенції катаклізмів йому не приносить.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2009 р.